

ІДЕЇ ГАРМОНІЙНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ

Попович О. М.

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти
Мукачівський державний університет

Основна мета виховання – всебічний гармонійний розвиток особистості. Це зумовлено сутністю людини як найдосконалішого витвору природи й суспільства. Всебічне виховання передбачає формування у людини певних якостей відповідно до вимог морального, розумового, трудового, фізичного й естетичного виховання.

Під гармонійністю (від гр. *harmonia* — злагодженість, співзвуччя, узгодженість у поєднанні чого-небудь) розуміють узгодження, поєднання цих якостей, їх взаємодоповнення та взаємозбагачення в духовному й фізичному естві людини. Поняття всебічного гармонійного виховання діалектично взаємозв'язані і взаємозумовлені. Комплексний підхід (від лат. *complexus* — поєднання, зв'язок) до виховання передбачає діалектичне забезпечення єдності вимог у системі всебічного гармонійного виховання (морального, розумового, трудового, естетичного та фізичного).

Традиції, що враховували соціальні фактори навчання і виховання молодого покоління, зародилися ще в Стародавньому світі. Видатні просвітителі античності залишили для сучасної соціально-педагогічної науки значний спадок, однією зі складових якого є педагогіка особистості. Живильним підґрунтям її розвитку було вчення античних філософів про всебічний гармонійний розвиток особистості та необхідність врахування її природних задатків під час виховання молоді [1, с.6].

У добу Нового часу та Просвітництва з'являються оригінальні ідеї щодо виховання, авторами яких стають знамениті мислителі, філософи, учені: Ф.Бекон, Я. Коменський, Дж. Локк, Д. Дідро, Ж. Руссо, І. Кант, Й. Песталоцці та інші.

Ідея звернення до людини, як особистості, вперше була висвітлена Іларіоном Київським у філософсько-політичному трактаті «Слово про закон і благодать», що був написаний митрополитом протягом 1037-1050-го років. Автор цієї праці наголошує на особливій ролі активної діяльності для формування особистості, а як співавтор «Статуту» Ярослава Мудрого митрополит розробляє ідею охорони прав дітей, що була домінуючою для формування моральних цінностей за часів князювання Ярослава на Русі. Велику роль для становлення морально-етичних поглядів на виховання дітей та молоді мало «Повчання Володимира Мономаха дітям» (1096 р.), що є унікальним документом стародавньої педагогіки. Володимир Мономах вперше обґрунтував тезу про необхідність органічного зв'язку освітніх пріоритетів з потребами життєдіяльності особистості [2].

PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF SCIENCE INTO PRACTICE

Значний інтерес для соціально-виховної діяльності з дітьми та молоддю мають погляди видатних філософів. Принципове значення набув провідний принцип морального виховання, який, на думку французького філософа епохи Відродження М. Монтеня (1533-1592 рр.), полягає в переконанні, що людина – це частина природи, а природа повинна бути наставницею виховання. На перше місце під час навчання і виховання філософ ставив не накопичення знань, а розвиток мислення і здібностей, освіта має виховувати високі моральні якості; розвивати розум і самостійність думки учня, критичне ставлення до різних поглядів [1].

Починаючи з XV до кінця XVII ст., ренесансно-гуманістичні уявлення про обожнення людини, яка створена природою на засадах гармонії світу, виявилися теоретично подоланими (у педагогічному відношенні) у наукових працях просвітителів того часу.

Погляди педагогів епохи Просвітництва на виховання XVII століття ознаменувало і новий етап в розвитку філософсько-педагогічної думки, що виразила принципово нові підходи до розуміння природи людини, суті виховання і навчання. Так, перший великий філософ Нового часу Френсіс Бекон (1561-1626), не вбачивши меж наукового пізнання, формулює його логіку: від спостереження над явищами природи до узагальнення, які повинні базуватися на експериментальній перевірці. Експеримент, по Бекону, є один з могутніх засобів вивчення природи. Філософські погляди Ф.Бекона виступили науковою підставою найважливіших педагогічних положень, пов'язаних з визначенням метилогії навчання, деяких дидактичних принципів, методів.

Новий погляд на природу людини виразив Рене Декарт (1596-1650). Вважаючи, що людина - не тільки матеріальна, але і мисляча, духовна субстанція, Декарт своїми філософськими побудовами приводить до педагогічних положень, актуальність яких очевидна і в сучасну нам епоху: у вихованні і навчанні необхідно враховувати дуалізм людської суті; навчання повинне бути активним, тобто надавати можливість тим, хто вчиться самостійно і активно мислити; навчання повинне бути таким, що розвиває - «недостатньо мати гарний розум, потрібне його добре розвинути».

Філософські переконання Ф. Бекона і Р. Декарта, поза сумнівом, знайшли віддзеркалення в педагогічних поглядах видних педагогів початку Нового часу. Так, німецький педагог Вольфганг Ратке (1571-1635) послідовно сформулював найважливіші загально дидактичні принципи, які науково обґрунтує і розвине його сучасник Я.А. Коменський. Важливими є положення Я. Коменського (1592-1670 рр.) про те, що методологічною основою трактувань процесу навчання і виховання став принцип природовідповідності, а створенню педагогічно-доцільного середовища, яке сприяло б заохоченню до пізнавальної активності тих, хто навчається.

Пізнавальне значення мають праці Дж. Локка (1632-1704 рр.) «Думки про виховання», в якій розроблено і запропоновано до використання програму навчання і виховання майбутнього джентльмена, тобто добре освіченої ділової людини, яка здатна «вміло і передбачливо» управляти своїми справами; водночас, відрізнятися витонченістю манер у стосунках з людьми, а також

PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF SCIENCE INTO PRACTICE

виховний трактат «Чи сприяв розвиток наук і мистецтв покращенню нравів?» Ж.-Ж. Руссо (1712-1778 рр.), провідною ідеєю якого була «природна людина», яка добра і прекрасна, проте суспільне виховання її губить, а науки та мистецтво тільки зміцнюють цю нерівність. Він розробив програму розумового, фізичного, трудового, морального виховання молоді; його педагогічні ідеї сприяли розвитку демократичної педагогіки.

Освітньо-передова частина суспільства країн Європи в епоху Ренесансу усвідомлювала, що навчання і виховання є дієвим перетворювальним фактором розвитку суспільства, а кожна людина при цьому має бути завжди метою, а не засобом розвитку суспільства. Увага філософів в епоху Просвітництва зосереджувалася на внутрішньому світі земного існування людської особистості, тому людина намагалася розвивати свою особистість, через самоусвідомлення своєї цінності.

Загальним для філософів французької епохи Просвітництва стало питання про роль виховання і освіти у формуванні людини і суспільства. Так, Клод Анрі Гельвецій (1715-1771) засобом для створення загального щастя вважав зміну законів і поліпшення виховання. Для того, щоб кожен індивід став талановитим і добродійним, необхідно удосконалити, перш за все, науку і виховання, вважав він. Заперечуючи спадковість, Гельвецій величезне значення надає вихованню: «...Виховання може все: воно в змозі навіть робити геніїв». Головне завдання виховання - розвиток в людині морального відчуття, виховання в ньому свідомості обов'язків по відношенню до суспільства. Закономірно, що Гельвецій перевагу віддає суспільному вихованню. Школи, на його переконання, повинні бути вилучені з ведення церкви; повинна бути організована мережа світських шкіл, керованих державою.

Основоположник наукової педагогіки, видатний педагог К. Ушинський (1824-1871 рр.) розглядав педагогіку як соціальну науку, що формується на національному підґрунті. Важливим для дослідження є те, що у праці «Людина, як предмет виховання» розглядалися психологічні основи навчання молоді, підготовка її до життя (як мета виховання); розвиток почуттів, сприймання, пам'яті, уявлення, мислення, мови. А у праці «Про народність у громадському вихованні» К. Ушинський наголошував: виховання, створене самим народом і побудоване на народних традиціях, має таку виховну силу, якої немає в найкращих наукових системах, побудованих на абстрактних ідеях [1].

В окреслений нами історичний період теоретики соціальної педагогіки Західної Європи також посилили увагу до соціального виховання молоді. Зокрема, педагогічна теорія Р. Оуена (1771-1858 рр.) навчає, що кожна людина є продуктом виховання середовища, в якому вона знаходиться. Він наголошував, що характер людини формується умовами навколишнього середовища незалежно від її волі. Мету виховання Р. Оуен вбачав у формуванні «розумного характеру» у дітей з ранніх років, що корисні суспільству. Рушійною силою формування особистості він вважав виховання молоді в колективі [2, с.5]. Вперше в історії педагогіки Й. Герbart (1776-1841 рр.) обґрунтував ідею розвивального навчання, яке має велике значення для розвитку в учнів шести видів інтересу: емпіричного (до навколишнього світу),

PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF SCIENCE INTO PRACTICE

екскульптивного (до предметів і явищ); естетичного (до прекрасного); симпатичного (до близьких); соціального (до всіх людей); релігійного (як служіння релігії, «найвищому духу»). Перші три види інтересу повинні задовольнятися під час вивчення предметів природничо-математичного циклу, а інші три – вивчення гуманітарних предметів. Педагог запропонував систему морального виховання молоді, що ґрунтувалася на п'яти моральних ідеях: 1) внутрішньої волі, яка робить людину цілісною, без душевного розладу; 2) вдосконалення, яке поєднує силу та енергію волі і забезпечує внутрішню гармонію людини; 3) приязні, що сприяє узгодженню волі однієї людини з волею інших; 4) права, яка має значення під час розв'язання конфліктів між людьми; 5) справедливості, якою треба керуватися, визначаючи покарання тому, хто порушив закон. Й. Гербарт наголошував, якщо людина вихована на основі цих ідей, то ніколи не буде мати конфліктів із навколишнім її середовищем і завжди буде відстоювати існуючий суспільно-політичний лад у країні [3, с.7].

Світоглядний підхід педагогів цього періоду у сенсі розвитку гуманістичної педагогіки, відповідального превентивного виховання молодого покоління ґрунтувався на засадах: самоусвідомлення людини як цілісної та неповторної цінності; свободи особистого вибору; переконання у тому, що людина – не засіб, а мета суспільного та особистісного розвитку.

Філософи та педагоги Європи того часу шукали та реалізовували нові ідеї кращих форм і методів виховання і навчання з метою розвитку особистості та самоусвідомлення своєї цінності. Зокрема, основним завданням етичного виховання вважали формування в молоді благородства і подяки старшому поколінню. Обґрунтувавши принцип природовідповідності, довели, що соціальне виховання молоді повинно враховувати природну сутність людини, її інтереси та нахили.

Список літератури

1. Сисоєва С. О. Нариси з історії розвитку педагогічної думки : [навчальний посібник] / С. О. Сисоєва, І. В. Соколова. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 308 с.
2. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С. Сірополко – [2-ге вид.]. – Львів : Афіша, 2001. – С.5.
3. Сухомлинська О. В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру / О. В. Сухомлинська // Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – К. : 2003. – С. 47-66.

²⁴ ВД. – Т. 5. – С. 53, 82.

²⁵ ВД. – Т. 5. – С. 52.

²⁶ *Нечкина М. В.* Движение декабристов - Т. 2. – С. 144.

²⁷ Декабристы в воспоминаниях современников. – М., 1988. – С. 193–194.

²⁸ *Оксман Ю. Г.* Назв. стаття. – С. 474–477, 479–503.

²⁹ *Савичев М. П.* Селянське питання в програмних документах і поглядах членів Товариства об'єднаних слов'ян / Микола Савичев // Український історичний журнал. – 1970. – № 5. – С. 101.

³⁰ Там же.

³¹ *Нечкина М.В.* Общество Соединенных славян. – С. 20.

³² *Коробка Н.* Назв. стаття. – С. 14–15; *Чулков Г.* Мятежники 1825 года / Г. Чулков. – М., 1925. – С. 192–193; *Нечкина М.В.* Общество Соединенных славян. – С. 21, 22.

³³ ВД. – Т. 5. – С. 187 – 188, 203, 215.

³⁴ *Нечкина М. В.* Движение декабристов. –Т. 2. – С. 144

³⁵ ВД. – Т. 5. – С. 18, 19, 39, 70.

³⁶ *Семевский В. И.* Вопрос о преобразовании государственного строя России в XVIII первой четверти XIX века / В. И. Семевский // Былое. – 1906. – №3. – С. 201.

³⁷ *Достян И. С.* Политические идеи Общества соединенных славян / И. С. Достян // Советское славяноведение. – 1968. – № 4. – С. 25.

³⁸ *Серков А. И.* Масонство на Украине в первой четверти XIX века и движение декабристов / Андрей Серков // Декабристские чтения...– К., 1989. – Вып. 2. – С. 29.

³⁹ *Пыпин А.* Материалы для истории масонских лож / А. Пыпин // Вестник Европы. – 1872. – №2. – С. 596.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>